

PŘÍNOS VENKOVSKÉHO CESTOVNÍHO RUCHU KE STABILIZACI EVROPSKÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH REGIONŮ

Karel Lacina

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva

Abstract: *The country tourism industry became the significant phenomenon not only in the Czech Republic but also in other European countries. It is contributing – and it has the potential to contribute more than in the previous years – to the regions development as well as to the implementation of regional strategic plans. The article is, therefore, oriented towards the characteristics of its role in the topical regional economic and social problems solution.*

Keywords: *country tourism industry, sustainable tourism activities, agro – tourism, eco – tourism, tourism industry environmental aspects, micro - regions*

Venkovský cestovní ruch představující v rostoucím počtu evropských regionů jistou alternativu vůči tradičním formám podnikatelských aktivit v zemědělství zvláště v posledních letech stále více nabývá na atraktivitě. Je tomu tak mimo jiné i vzhledem ke skutečnosti, že nejen v evropském, nýbrž i v celosvětovém měřítku je mimo jiné zaznamenáván pokračující odklon od masové turistiky. Ta tradičně v letní sezóně směřuje hlavně na mořská pobřeží a v zimě do klíčových lyžařských center. Poslední dvě desetiletí se ovšem současně odehrávají ve znamení částečné preference komornějších forem trávení odpočinku mimo hlavní turistická centra. Mezi nimi je stále významnější role přisuzována jednak venkovu jako takovému, jednak venkovské turistice a jejím specifickým produktům.

Za významnou atraktivitu venkovského cestovního ruchu lze samozřejmě považovat pobyt ve zdravém přírodním prostředí navíc respektující zásady udržitelného rozvoje. Ohleduplný vztah k přírodě se v něm víceméně projevuje i ve způsobech ubytování. Turistům jsou převážně nabízeny menší hotely, penziony a chalupy, které velmi často bývají rozptýlené do krajiny¹.

Současný venkov je nejednou definován jako teritorium základních územních celků, s obvyklou hustotou osídlení nižší než 100 obyvatel na jeden čtvereční kilometr. I v průmyslově vyspělých státech dnes počet obyvatel venkova zůstává poměrně značný - a to nehledě na skutečnost, že se počet obyvatel v sídlech městského typu dlouhodobě zvyšuje².

V českých zemích například podíl městského obyvatelstva na celkové populaci zvláště rychle stoupal již od druhé poloviny 19. a v první polovině 20. století. Jak nedávno konstatoval kolektiv našich autorů, *“vysoký přírůstek obyvatel v období demografického přechodu (v českých zemích cca 1870 – 1950) byl zdrojem celkového populačního růstu a migrace z venkova do měst byla zdrojem rychlého růstu měst...V důsledku urbanizace a industrializace docházelo ke snižování relativního populačního a výrobního významu venkova, aniž by se však jeho absolutní populační a výrobní rozsah zmenšoval,”*³.

Venkovský prostor by měl - především díky jeho klidnému a relativně čistému prostředí - představovat jakousi protiváhu vůči městům a městskému způsobu života. Zmíněný přístup nedoznává významnějších změn ani v současných podmínkách přechodu od industriální k postindustriální společnosti. Ve stávající evropské společnosti je nutno roli venkova v první

¹ Urbanismus a územní rozvoj. R. III č.2/2000, str. 2.

² odhaduje se, že v roce 2025 bude žít ve městech 60% všech obyvatel naší planety

³ Bínek J a kol.: Venkovský prostor a jeho oživení, Georgetown Brno 2007, ISBN: 80 – 251 –19 –5,s 15.

řadě chápat v souvislosti s probíhajícími procesy, které již zmínění autoři kvalifikují následujícím způsobem:

„Přesun pracovních míst ze sekundárního sektoru hospodářství, tj. ze zemědělství, rybolovu a těžby, do terciérních a kvartérních činností.

Nárůst významu informací, vývoj a šíření informačních a telekomunikačních technologií (telematika).

Přechod od masové výroby (fordismus) k více specializované produkci, podmíněný a současně vyvolávající složitější strukturaci poptávky a segmentaci trhu.

Globalizace ekonomické produkce, podmíněná relativně vysokou mobilitou výroby a rozvojem informačních technologií .

Zvyšující se složitost práce (zejména v tzv. progresivních službách a kvartérních činnostech) vyžaduje náročnější a dlouhodobější přípravu (tj. vzrůst poptávky po vzdělání, prodloužení doby studia, celoživotní vzdělávání „⁴).

Jednou z nesporných předností života na venkově je finančně méně náročný způsob bydlení. Zmíněný aspekt přispívající ke stabilizaci venkovského osídlení nabývá na atraktivitě zejména v obcích situovaných v relativně malé vzdálenosti od velkých měst. Takto se výhodnost venkovského prostoru chápe i u nás. Pozitivní je přitom skutečnost, že se i v menších obcích zachovávají původní specifické prvky venkovského osídlení, které z pohledu turistů mohou patřit k pozitivům. Jsou jimi především:

- *nižší rozsah zástavby,*
- *převažující podíl individuální výstavby,*
- *vyšší podíl zahrad a jiných nezastavěných ploch,*
- *často ještě regionální osobitost celkového urbanistického uspořádání,*
- *většinou přímá návaznost na krajinu a množství přírodních prvků v zastavěném území,*
- *relativně příznivé hygienické podmínky .*

V dané souvislosti je v rámci venkovského prostoru v řadě evropských států především venkovský mikroregion pokládán za optimální územní jednotku, v níž lze projekty rozvoje venkova účinně realizovat⁵. Takto definovaný venkovský mikroregion je tvořen určitým počtem obcí obvykle seskupených kolem přirozeného centra (malého města nebo velké vesnice). Konkrétní rozsah jeho území je dán místními podmínkami. Důvody vedoucí k postupné integraci jsou geografické, historické, administrativní nebo i čistě účelové povahy.

Vedle zřetelných silných stránek představovaných například kvalitou ovzduší jsou ovšem pro venkovské mikroregiony příznačné některé jejich slabé stránky. Často k nim zejména patří nepřilíh kvalitní dopravní obslužnost, nejednou spojená s nedostatečnou údržbou silnic druhé a třetí třídy, jakož i značně limitovaná základní občanská vybavenost. Dopravní a další infrastrukturní sítě bývají zastaralé. Mnohde nejsou vybudovány čistírny odpadních vod, vodovodní, ani kanalizační řády. K dalším slabým stránkám patří omezený počet zdravotnických zařízení a skutečnost, že děti z menších municipalit musí denně (obvykle od pátého ročníku základní školy) dojíždět do škol nacházejících se v sousedních větších obcích. Negativem je i v neposlední řadě dosti obtížný přístup obyvatel k moderním informačním

⁴ Bínek J a kol.: Venkovský prostor a jeho oživení , Georgetown Brno 2007, ISBN: 80 – 251 –19 -5, s 16.

⁵ v systému klasifikace územních jednotek NUTS vypracovaných Eurostatem se mikroregion nachází mezi úrovní NUTS IV a NUTS V.

prostředkům, v první řadě k internetu. Na mnoha místech také nebývají odstraněny škody na životním prostředí.

Na venkově ovšem dnes žijí lidé, kteří oprávněně požadují moderní způsob bydlení, vodovody, kanalizaci, dopravní dostupnost, telekomunikační spojení, vybavenost službami a obchodem. Pokud jejich požadavky nejsou uspokojovány, především zmíněné faktory mají v mnoha evropských venkovských regionech za následek pokračující migraci mladých lidí do měst. Výsledkem kumulovaného působení nastíněných problémů bývá stárnutí obyvatel a postupné vyklidňování obcí. Daný stav v konečných důsledcích vede v četných evropských regionech k oslabování identifikace občanů s jejich municipalitami, což je v Evropské unii oprávněně pokládáno za závažný problém. Současná vesnice tudíž musí svým obyvatelům dokázat poskytnout určitý civilizační standard. Jen tak může být schopna zabránit další migraci mladých obyvatel a zároveň poskytovat požadované služby i potencionálním návštěvníkům.

Různé výzkumy dokazují, že v České republice zatím k hlavním překážkám rozvoje venkova - a tím i rozvoje venkovského cestovního ruchu - patří :

- *nedostatečná a nákladná infrastruktura,*
- *nízký počáteční kapitál velké části investorů a*
- *špatná dostupnost úvěrů a záruk.*

V některých oblastech se k nim přidávají další problémy jako :

- *jejich geografická vzdálenost od hlavních regionálních center,*
- *špatná dopravní dostupnost a*
- *zvýšené náklady na dopravu spojené s nákupem a prodejem produktů.*

S přihlédnutím ke slabým stránkám venkovských regionů se na národní i na celoevropské vytypovávají aktivity, které mohou pomáhat vytvářet nová pracovní místa nezbytná pro stabilizaci zdejšího osídlení. Za jednu z nejperspektivnějších se víceméně všeobecně považuje rozvoj venkovského cestovního ruchu. Jeho výraznou předností je skutečnost, že turistické aktivity nesporně pomáhají zachovávat osídlení venkova.

Posuzovaný venkovský cestovní ruch lze především kvalifikovat jako takovou formu turistických aktivit, která zahrnuje soubor činností zaměřených na uspokojování potřeb spojených s cestováním a pobytem lidí ve venkovském prostředí v jejich volném čase. Je možno jej dále definovat jako způsob efektivního zhodnocení volné kapacity zemědělských subjektů⁶. Tento aspekt vystupuje do popředí zvláště v souvislosti s omezováním rozsahu agrární výroby, k němuž v řadě evropských regionů došlo a dále reálně dochází.

Takto koncipovaný venkovský turistický ruch současně přispívá ke údržbě krajiny.

Navíc turistům umožňuje objevovat místní atraktivity a tradice a nejednou i navenek následně přispět k jejich popularizování. V neposlední řadě vytváří předpoklady pro rozvoj dalších podnikatelských aktivit, čímž tato forma cestovního ruchu dokáže přispívat k ekonomickému oživení celých regionů.

V řadě dokumentů vztahujících se z pohledu lidských sídel k řešení problematiky „udržitelného rozvoje“, jež byly schváleny od počátku devadesátých let dvacátého století, se dosud pozornost mnohdy soustřeďovala převážně k problematice městského osídlení. Svým způsobem lze konstatovat, že se poněkud opomíjely silné a slabé stránky venkovského

⁶ Mach F. a kol.: „Podnikanie vo vidieckom turizme a agroturizme „, Bratislava 1995, s. 5.

osídlení a celkově venkovských regionů. Na zmíněnou skutečnost například na druhém zasedání přípravné komise pro konferenci Organizace spojených národů HABITAT II upozornili představitelé nevládních organizací. Ve svém stanovisku z května 1995 mimo jiné na organizátorech konference OSN požadovali, aby její jednání za situace, kdy značná část světové populace, zejména v rozvojových zemích, žije na venkově, bylo významným způsobem zaměřeno k řešení problematiky venkovského osídlení.

Poznatky z členských států Evropské unie dlouhodobě orientovaných na rozvoj cestovního ruchu podávají svědectví o tom, že v úsilí o rozvoj venkova hrají klíčovou roli malé a střední zemědělské a nezemědělské podniky zhodnocující místní pracovní sílu a platící daně do municipálních rozpočtů. Zmíněné podnikatelské subjekty mohou mimo jiné relativně pružně reagovat na rostoucí poptávku domácích a zahraničních turistů po místních, kulturně specifických produktech a službách.

Především s přihlédnutím k uvedeným faktům jsou vypracovávány programy rozvoje venkova, akcentující hlavně následující priority:

- *ochranu krajiny,*
- *rozvoj a posilování ekonomické základny municipalit,*
- *vytváření předpokladů pro společenský a kulturní rozvoj,*
- *obnovu stavebního fondu,*
- *obnovu a zkvalitňování občanských a technických zařízení,*
- *zlepšení místní dopravy a dopravní obslužnosti.*

V uvedené souvislosti se za klíčové cíle pokládají:

- *zvýšení atraktivity venkova z hlediska jeho celkového vybavení,*
- *nabídky pracovních míst a bydlení,*
- *zastavení, případně omezení migrace obyvatelstva,*
- *funkční využití nevyužívaných a často chátrajících objektů,*
- *zamezení degradace návsi jako ústředních prostorů vesnic,*
- *dobudování soukromých a veřejných zařízení občanské vybavenosti,*
- *celkové zlepšování stavu životního prostředí v interiéru vesnice i v blízké krajině.*

V rámci programů obnovy venkova se značná pozornost soustřeďuje ke zviditelňování následujících cílů rozvoje venkovského cestovního ruchu:

- *Garance rekreačního pobytu ve zdravém a netradičním prostředí, spojeného s návratem k hodnotám, které prezentuje vesnice.*
- *Umožnění fyzických aktivit a péče o zdraví.*
- *Získání doplňkového příjmu umožňujícího zlepšení ekonomické situace rolníků a hospodářská stabilizace venkova.*
- *Zachování lidové architektury a tradičních lidových zvyklostí.*

Za neméně důležité se pokládají charakteristické prvky venkovského turistického ruchu, jimiž jsou :

- *Pozorný a šetrný vztah k přírodě.*
- *Omezená ubytovací kapacita.*

- *Útulné prostředí farem a malých penzionů.*
- *Pochopení pro individuální potřeby a aktivity hostů.*
- *Poskytování kompletních služeb na venkově.*
- *Nabídka doplňkových služeb (zejména jízdy na koni, rybolovu a lovu).*
- *Poznávání tradic, řemesel a zemědělských prací.*

Mezi nejvýznamnější formy cestovního ruchu uskutečňovaného ve venkovských regionech je možno zařadit:

- *agroturistiku,*
- *ekoturistiku,*
- *ekoagroturistiku,*
- *cykloturistiku,*
- *lovecký cestovní ruch.*

Z běžných forem cestovního ruchu se ve venkovských regionech snad s nejvyšší oblibou setkává agroturistika představovaná rekreačními nebo turistickými pobyty obvykle na rodinných farmách. V nich turisté poznávají venkovský život v blízkém kontaktu s přírodou. Jejich pobyt je často spojen s dalšími aktivitami, jako jsou jezdectví, rybaření, či cykloturistika. Agroturistika je dnes akcentována především díky jejímu ohleduplnému vztahu vůči životnímu prostředí.

Podobně jako ekoturistika a ekoagroturistika představuje agroturistika segment cestovního ruchu, který je v kontinentálním měřítku zčásti rovněž spojen s uskutečňováním některých cílů zemědělské politiky Evropské unie. Ta sice nemá bezprostřední dopad na rozvíjení turistických aktivit, nicméně její nepřímé spojení s turistikou je více než patrné.

Zmíněná interakce se posiluje zvláště v podmínkách již zmíněného omezování intenzivního obhospodařování rozsáhlejších ploch zemědělské půdy a snižování počtu pracovníků zaměstnaných v tomto hospodářském sektoru. Vzhledem k uvedeným skutečnostem se dlouhodobě snižují příjmy obyvatel četných vesnických oblastí. Z uvedeného důvodu se na evropském venkově hledají alternativní reálné zdroje příjmů. Cestovní ruch byl vytipován jako jeden z důležitých potencionálních zdrojů nových finančních prostředků pro rozvoj venkovských regionů.

V České republice se myšlenka agroturistiky v její klasické podobě víceméně prosazuje teprve po roce 1989. V té době u nás začalo v horských a podhorských oblastech docházet k dosti živelnému rozvoji venkovského cestovního ruchu jako doplňkové aktivity k zemědělskému hospodaření. Některé zemědělské usedlosti přišly s nabídkou ubytování a stravování na farmách. Na českou vesnici tak začala pronikat idea rodinných farem, zemědělských usedlostí, jež mimo jiné poskytují i různé služby cestovního ruchu.

Turisté jsou ubytováni v poměrně skrovných podmínkách v domech místních obyvatel, převážně zemědělců. Bezprostřední kontakt s přírodou je atraktivní zejména pro děti, které mohou přicházet do kontaktu s domácími zvířaty. Pro zemědělce, zejména pro ty, kteří hospodaří méně výnosným, tzv. alternativním způsobem, je vedlejší výdělek z turismu vítaný⁷.

⁷ *Agroturistika, Na farmu* – přístup z internetu : <http://www.nafarmu.cz>; více informací: <http://www.prazdninynavenkove.cz>

Bližší pohled na agroturistiku dokládá skutečnost, že i tento typ cestovního ruchu má své vnitřní členění. Jedná se o:

- *agroturistiku pobytovou,*
- *agroturistiku volnou.*

Jednodušší je samozřejmě volná agroturistika, která je obvykle představována několikadenním putováním turistů od farmy k farmě. Pobytová agroturistika se dále člení na následující typy:

- *tradiční rodinnou farmu,*
- *venkovský hotel nebo penzión, který splňuje kritéria ochrany životního prostředí,*
- *jakéhokoli venkovského ubytovatele, který rovněž splňuje kritéria ochrany životního prostředí,*
- *ekologicky hospodařícího zemědělce.*

Ekoturistika⁸ a ekoagroturistika, jsou u nás zatím převážně vyhledávány zahraničními turisty. Postupně se prokázalo, že jednou z důležitých podmínek pro úspěšné podnikání v agroturistice je i celková změna postojů obyvatel venkova k nabídkám a poptávkám po produktech cestovního ruchu. Pokud jde o samotné podnikatele, předpokládá se rovněž jejich schopnost orientovat se v tržních podmínkách a v neposlední řadě také potřebné doplnění jejich znalostí potřebných pro uvedenou sféru podnikání. Úspěch agroturistiky v příslušných regionech je v neposlední řadě podmíněn dalším rozvojem malého a středního podnikání.

Jako zvláště významný soudobý trend projevující se v rozvoji turistických aktivit na evropském kontinentu, venkovskou turistiku nevyjímaje, lze charakterizovat zvýšený ohled na to, aby jeho aktivity nenarušovaly stav životního prostředí. Z hlediska dlouhodobější časové perspektivy se jedná svým způsobem o nový přístup, který rovněž souvisí s potřebou měnit postoje občanů. Začal být intenzivněji rozpracováván teprve poté, co se v roce 1992 se v Rio de Janeiro konala první Světová konference OSN o životním prostředí a rozvoji. V průběhu této konference byl mimo jiné formulován požadavek podporovat v celosvětovém měřítku uskutečňování principů udržitelného rozvoje.

Jak známo, podstata stávajícího přístupu byla osvětlena již v základních dokumentech, které na první konferenci OSN podepsali představitelé členských států Evropské unie společně s představiteli dalších zemí. Jedná se především o „*Rámcovou konvenci o změně klimatu*“, „*Konvenci o biologické rozmanitosti*“, tzv. *Deklaraci z Ria o životním prostředí* - označovanou též za Chartu země - a o *Agendu 21*. I s přihlédnutím ke změnám globálním přístupům k problematice tvorby a ochrany životního prostředí se dnes stále častěji zdůrazňuje potřeba rozvoje „*udržitelného cestovního ruchu*“.

Závěrem lze konstatovat, že venkovský cestovní ruch :

- *Umožňuje využívat a zhodnocovat jedinečnost venkovského prostředí.*
- *Přispívá k vytváření nových pracovních příležitostí.*
- *Orientací na získávání finančních prostředků prodejem služeb poskytovaných v cestovním ruchu napomáhá k obnově obcí.*
- *Umožňuje připravovat nabízenou stravu pro návštěvníky z vlastních zemědělských produktů regionu.*
- *Celkově má pozitivní vliv na rozvoj venkovských regionů.*

⁸ ROSA o.p.s. : „*Agroturistika – praktický rádce*“, České Budějovice 2002, s. 2

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je venkovská turistika Evropskou unií podporována prostřednictvím různých programů, v první řadě dotacemi ze strukturálních fondů, zvláště pak ze Zemědělského záručního a podpůrného fondu. Další finanční stimulace rozvoje cestovního ruchu přichází - nejen do venkovských regionů - z Evropského regionálního rozvojového fondu. Směřuje hlavně na podporu rozvoje malého a středního podnikání a na zkvalitňování regionální infrastruktury. Venkovské regiony mohou v neposlední řadě získávat subvence také z Evropského sociálního fondu - a to na zkvalitňování pracovních sil a na podporu podnikatelských iniciativ.

Použitá literatura:

- [1] Urbanismus a územní rozvoj. R. III č.2/2000, str. 2.
- [2] Bínek J a kol. Venkovský prostor a jeho oživení. Brno: Georgetown, 2007.
ISBN: 80 – 251–19 -5, s 15.
- [3] Mach F. a kol. odnikanie vo vidieckom turizme a agroturizme. Bratislava, 1995.
- [4] ROSA o.p.s. Agroturistika – praktický rádce. České Budějovice, 2002.
- [5] <http://www.prazdninynavenkove.cz>

Kontaktní adresa:

prof. PhDr. Karel Lacina, DrSc.
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: Karel.Lacina@upce.cz